

מחוז הולדתו ועוקר לעיר הגדולה, ללונדון, הדומה בגודלה ובמספר תושביה לרומא האוגוסטינית, כדי לחפש את מזלו — פטרון עשיר, שיתמוך בו מבחינה כלכלית ויאפשר לו לחפוש מעמד בחברה בזכות כשרונותיו הספרותיים.

הרקע החברתי לשינוי הוא אפוא התערערות המיבנה האגרארי-קהילתי של אנגליה, שמתלווים לה גידול האוכלוסייה העירונית, גידול מספרם של יודעי קרוא-כתיבה, וכמובן, המצאת הדפוס. עם כל זאת היה המעמד הבינוני בתקופת "הרנסאנס" בבריטניה, בין 1520 ל-1650, מועט מדי במספרו מכדי שיוכל לקיים סופרים, והפטרונות מתרכזות בחצר המלוכה. הסופרים שנהנו מתמיכת החצר עמדו בפני דילמה, שלא מצאו לה פתרון. מצד אחד הם היו מודעים לאופייה הנצחי של הספרות, ומכאן לערכם שלהם, העולה על ערך ההמולה היומיומית של הפעילות החצרנית; מצד שני הם כיוונו את יצירתם לחוג קוראים מצומצם ומעמדם היה נחות. הכתיבה הספרותית עדיין לא הפכה את סופרי הרנסאנס בבריטניה ל"מקצוענים" (professionals) — לא במובן של סגולות הכתיבה אלא בהקשר הכלכלי-חברתי. הם היו "חובבים" במובן זה שהכתיבה לא העניקה להם מעמד חברתי גבוה ולא היה בה כדי לקיימם. ואף על פי כן קמה קבוצת סופרים שהצליחה להגיע לפרופסיונאליות. הצלחתם באה בזכות התופעה של "פטרונות חד" פעמית, כלומר: תלות בפטרון עשיר ובעל מעמד, שסייע בהוצאתו לאור של ספר מסוים, ולאחר מכן הוקדש לו הספר. הדוגמה הבולטת לכך הוא תומאס צ'רצ'ילד (Churchyard), שהוציא לאור לא פחות מחמש עשרה יצירות ספרות המוקדשות לפטרונים שונים.

המהפכה הפוריטאנית, למרות כל המיגבלות שהטילה על הספרות היפה, חוללה באנגליה את תקשורת ההמונים המודפסת. ספרות בכתב החלה למלא תפקיד חברתי ופוליטי פעיל, ובכך הכשירה את הקרקע לצמיחתו של קהל קוראים גדול יותר ולהקמת מערכת יחסים בלתי-אמצעיים בין הסופר וקהל הקוראים שלו. מתקופה זו ואילך מתחיל הסופר לכתוב בשביל הקהל הרחב, לשוק החופשי, והספר המודפס הופך חלק מכלכלת השוק; נכנס למערכת תחרותית של היצע וביקוש וחייב להתמודד על לב הקהל. שינויים אלה בשום פנים אינם מורידים את איכות הספרות. ההפך הוא הנכון. הדראמה היא הצורה הספרותית הראשונה המאפשרת ליצוריה להפוך ל"אנשי מקצוע", אך במשך הזמן הולכים בעקבותיה גם הפרוזה והשירה. ספנסר ויילסון היו הראשונים שמיצו את האפשרויות פרי המהפכה הפוריטאנית ונצחון הדפוס כמורים של תקשורת המונים. בתקופה האליזבטאנית לא היו חנויות ספרים מחוץ ללונדון ולערי האוניברסיטה, ואילו ב-1775 כבר היו מאה וחמישים מוכרי ספרים בפרובינציות ומאתיים בלונדון גופה (שלא לדבר על ספריות ההשאלה העירוניות, שגם הן החלו לצרוך). לתמונה זו יש לצרף גם את כתבי-העת, שהוצאתם תכפה ביותר במאה השמונה-עשרה: לא זו בלבד שהם סיפקו אמצעי פרנסה נוסף ליוצרים, אלא שגם הפכו את הכתיבה הספרותית לפעילות תרבותית-לאומית מרכזית. כן יש לקחת בחשבון, שהחברה האוגוסטינית גם חידשה את שיטת ההחתמות: הסופר או סוכנו אספו מיקדמות מאנשים שגילו עניין בספר המתוכנן ושללמו תמורתו מראש, כדי לאפשר את הוצאתו לאור.

לאור כל זאת אין זה פלא, ש"העידן האוגוסטיני" באנגליה הוליד יוצרים "מקצועניים" כגון סמואל ג'ונסון, דניאל דפו, ריצ'ארדסון, פילדינג וסטון, שהקדישו את עיקר זמנם לכתיבה ספרותית וראו בה את עיסוקם היחיד או העיקרי. אולם אם תמונה זו איפשרה לסופר להתפרנס מיצירתו, הנה הציבה בפניו מצד שני גם את שאלת חירות היצירה במלוא חריפותה.

הסוציולוגיה של הסופר.

Saunders, J. W. *The Profession of English Letters*. Routledge & Kegan Paul, London, 1964. 266 pp.

מחבר הספר, מרצה לספרות אנגלית באוניברסיטת לידס, מתרכז בהיבט מרכזי אחד של הסוציולוגיה של הסופר: התמורות שחלו במעמדו החברתי והכלכלי של הסופר בבריטניה מאז המאה הארבע-עשרה. ההיסטוריה של הסופר בחברה המערבית החילונית מתגלמת בחיפושיו אחר האיוון בין רצונו להשתכר די צורכו מיצירתו הספרותית, להפוך את הכתיבה הספרותית ל"מקצוע", לבין רצונו לשמור על חופש היצירה מפני החובות או המיגבלות שתלות חומרית כל שהיא עלולה להטיל עליו. אותם התנאים הסוציו-כלכליים, המאפשרים לסופר לעיתים (בתקופות שונות למן המהפכה התעשייתית) להתקיים קיום חומרי מיצירתו, רק מעלים דילמות חדשות בפניו השאיפה להגיע לאיוון.

עד למהפכה הפוריטאנית, ובמיוחד עד שמורגשות תוצאותיה של "המהפכה התעשייתית", תלוי היוצר הספרותי בחסדם של פטרונים, דתיים וחילוניים. עד למאה השש-עשרה זוהי פטרוֹנִית "קייבוצית", שהיא שונה לגמרא באופייה מן הדוגמה הקלאסית ומקורה במיבנה הקהילתי של החברה האנגלית. במשך תקופה זו היוצר כותב בשביל בני הקהילה, ובדרך כלל אינו יוצא מתחומיה. במאה השש-עשרה, לעומת זאת, מתקרבת הפטרונות למופת הקלאסי שלה. היוצר עוזב בדרך-כלל את

היכולת להתפרנס מכתביה הובילה אחדים, כמו דפו, לכתובה אינטנסיבית, ולעיתים תכופות מאוד ל"כתובה זולה" על פי הזמנה. המוציא לאור הופיע על הבמה כמי שמתווך בין הסופר ובין הקהל, כמתווך שעניינו מסחרי והוא רואה בספר מצרך החייב להתמודד על כיסו של הקונה בשוק החופשי. "העידן האוגוסטיני" של המאה ה-11 היה אפוא עידן מורכב בשביל הסופר: מצד אחד היה זה "תור זהב", שאפשר השתחררות מן הפטרון הבודד ויצר כלי-תיווך בין הסופר ובין קהלו ההולך ומתרחב; מצד שני היתה זו תחילתה של "הכלכלה הקאפיטאליסטית", כלכלה של תחרות קשה על שוק מצומצם למדי. שלוש הדמויות המייצגות את מעמדו של הסופר בעידן זה הן דפו, הנזקק לכתובה בלתי פוסקת; וואלר (Waller), הנחנה ממעמד חברתי גבוה בהצר המלכות ובכל זאת מקדיש עצמו לכתובה בלבד; ודראידן, שהיה בעל הכנסה משי-פחתית קטנה, והצליח להוסיף ולבסס את מעמדו הכלכלי באמצעות הכתיבה. הדמות הספרותית הכולטת של התקופה, סמואל ג'ונסון, הצליח לבנות לעצמו מעמד מיוחד. הוא רכש לעצמו מעמד חברתי וכלכלי גבוה, בלי להיות תלוי בפטרון מצד אחד ובלי להיות משועבד לתביעות השוק המסחרי מצד שני; לא היה עליו להפוך סופר "שכיר", ויכול היה להקדיש את זמנו, כמו "החובב", רק למה שביקש באמת לכתוב.

עליית מעמדו החברתי של הסופר והתמורה המהפכנית במעמדו הכלכלי התרחשו בד בבד עם התפתחות השליחות החברתית של הסופר, כאדם הניחן בסגולות מיוחדות לחדירה והבנה. הדילמה הרומאנטית העמידה את הסופר במצב של מתיחות בין ההודעה העצמית הגוברת לשליחותו ולמעמדו החברתי-תרבותי ובין עובדת היותו "ספק" של מוצר מסחרי, כלומר, בין עולמו האישי ובין רצונו של הקהל לזכות בחומר קריאה קל ומשעשע. הדילמה הרומאנטית הוליכה לכך, שהיוצרים שיקעו יסודות חדשים לתוך היצירה הספרותית במטרה לקרבה אל הקהל מבלי לפגוע באיכותה. אולם היא גם יצרה עימות חריף בין היוצר לחברתו: עימות זה הוביל את הסופרים במאה ה-18 לנקיטת עמדות קיצוניות או מהפכניות ולאותו אורה חיים "ספרותי" שהעניק לסופרי המאה ה-18 ביוגראפיות מרתקות כל כך בהשוואה לקודמיהם. ספרו של סונדרס גרוש עובדות מעניינות בתחום זה, שהוא זנח כמעט לחלוטין בחקר הספרות העברית. הפרקים האחרונים בספר עוסקים ביחסי הסופר עם המוציא לאור, באופיו של שוק הספרים ההמוני ובבעיותיו ובמצבו של "מקצוע" הספרות בבריטניה במאה העשרים.

יעקב שביט